Kenesei István

Pürrhosz Magyarországon

PUBLICISZTIKA - LXIV. évfolyam, 45. szám, 2020. november 6.

Pürrhosz, akinek a nevéhez a gyerekkoromban még latinosan megismert pyrrhusi győzelem fűződik, sikeres görög hadvezér volt, de diadala az ausculumi csatában akkora veszteséggel járt, hogy innen származik a neki tulajdonított mondás: *„Ha még egy csatában győzünk a rómaiakon, végképp elveszünk.”* A nyelvszokás persze azóta a szólást átalakította, és ma már nagyjából a vereséggel felérő győzelem értelmében használja.

„Oszt jónapot!”

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) a Közép-európai Egyetem (CEU) javára ítélt abban a perben, amelyben az intézmény megtámadta a felsőoktatási törvény (Ftv.) 2017. évi módosítását. Sokan támogattuk volna, hogy az egyetem a kormány packázásai idején minden jogi eszközt bevetve tartson ki a végsőkig, hogy legalábbis megpróbálja kikényszeríteni a New York állam kormányzója részéről már megszövegezett szerződésnek a magyar kormány általi aláírását. Beláttuk azonban, hogy a kormány kezében olyan eszközök vannak, amelyekkel igen egyszerűen el tudja lehetetleníteni a mindennapi működést – akár a nem EU-beli oktatók vagy hallgatók vízumának megtagadása, illetve érvénytelenítése révén.

Úgy gondoltuk, arra nem vetemedhet egy úgymond demokratikus állam kormánya, hogy rendőröket küldjön az egyetemre érvényt szerezni a vitatott törvénynek, de alábecsültük egyrészt a CEU vezetőinek készségét a hatalommal való szembefordulásra, másrészt a kormány elszántságát általában a felsőoktatás és különösen az ő szemükben Soros-érdekeltségnek számító intézmények megrendszabályozására. Valóban botor dolog lett volna elvárni a CEU kanadai elnök-rektorától, hogy ő védjen meg minket saját kormányunktól, ha erre mi magunk nem vagyunk képesek, tehát bele kellett nyugodnunk, hogy Magyarországnak a nemzetközi rangsorokban legjobban jegyzett egyeteme Bécsbe távozik.

Az ítéletre adott válasz a szokásos sértődött hangot ütötte meg. Az akkor még egészséges (és remélhetőleg azóta felgyógyult) Varga Judit igazságügyi miniszter szerint**1** *„Magyarország az ítéletet a magyar emberek érdekének megfelelően fogja végrehajtani”* – ami nem sok jót ígérne, ha a CEU vissza akarna térni ide. De még ha nem települ is újra Budapestre, a kormány szokása szerint nem fog belenyugodni egy ilyen presztízsveszteségbe, és – jókora késéssel persze – újra elkezdi csűrni-csavarni az Ftv.-t, amiről az EJEB majd újra megállapítja, hogy nem felel meg az ítéletnek, és a további fordulók után kiosztja az elkerülhetetlen pénzbüntetést, amit persze úri módon befizetünk – mi, az Államkincstár szenvedő áldozatai. Erre utal egyébként Palkovics ITM-miniszter szintén szokásosan nyegle válasza is a *Mandiner*-interjújában**2**: *„Felmerül a kérdés: ha az egyetem az osztrák szabályoknak meg akar és tud felelni, a magyar előírásoknak miért nem?”* (Ezt az interjút egyébként tanítani kellene: Palkovics az egyébként baráti sajtó tudósítójának szinte egyetlen kérdésére sem ad egyenes választ.)

A tudósítás még megjegyzi, hogy *„a miniszter szerint a vonatkozó magyar törvény tucatnyi, Magyarországon működő külföldi felsőoktatási intézményt érint, de a legtöbbjüknek nem jelentett gondot megfelelni ennek a jogszabálynak”* – ami ez esetben lényegtelen, hiszen az ítélet nem azokról szól, akiket kormányunk nem kívánt vegzálni, viszont a hívek megnyugtatására messzemenően alkalmas. Akik újra felmagasztalhatják Orbán Viktor kiváló taktikai érzékét a jogi földharcban: az ítélet ugyan elmarasztalta,

de az eredményt, a CEU elüldözését elkönyvelheti a sikerek között: *„Oszt jónapot!”*

A CEU meg nyalogathatja az ebben a pyrrhusi győzelemben kapott sebeit.

Színváltozás

A szeptember 1-je óta kitartó színművészetisek felé egyre több szolidaritás árad a társegyetemek hallgatóitól, sőt számomra váratlanul az összegyetemi diákszervezettől, a HÖOK-tól is. De persze nemcsak onnan, hanem a művésztársadalom ismert személyiségeitől is, akik szemében az oktatási kormányzat átlépett egy vörös vonalat. Korábban azt tettem fel, hogy a tavaly decemberi Madách téri nagy demonstráció verte ki a biztosítékot a hatalom elektromos hálózatában, de az elmúlt hetek történéseinek fényében ezt most másképp látom – anélkül, hogy konkrét bizonyítékaim lennének rá.

Azt továbbra is fenntartom, hogy a színházi tüntetés fordulópont volt, de emlékezzünk vissza, hogy a tavasz elejéig a művészeti egyetemeket (a MOME kivételével) együtt, de legalábbis egyszerre akarták átalakítani. A múlt hétfői Vidnyánszky–Orbán különtalálkozó ténye azonban arra mutatott rá, hogy az SZFE-vel szembeni „kivételes eljárás” mögött más motívumok húzódhattak meg. Ismeretes, hogy a színházigazgatók kinevezési folyamatában az EMMI által delegált bizottságokban a Vidnyánszky vezette Magyar Teátrumi Társaságnak döntő képviselete van, tehát erről az oldalról már biztosítva volt a főigazgató-rendező befolyása (akinek szintén mielőbbi felgyógyulást kívánok).

Úgy gondolom, a decemberi tüntetés után maga Vidnyánszky kereshette meg a kormányfőt, akivel tudvalevőleg jó viszonyban van, hogy engedje át neki az SZFE-t is, hogy rendet csinálhasson. A kulturális életben ügyetlenül mozgó Palkovics ITM-miniszternek a két „olajos” delegálásán túl bizonyára nem volt szava a döntésben, Vidnyánszky pedig maga választhatta ki a kuratórium további három tagját. Az sem meglepő, hogy az SZFE rangos jelöltjei közül senki nem került közéjük: nem kockáztathatták meg, hogy ha akár csak egyiküket kiválasztják, akkor bármi kiszivárogjon az üléseikről. Vegyük észre, hogy az eddigi összes átalakított egyetem kuratóriumi üléseiről sem tudtunk meg semmit, pedig többségükben ott ülnek az illető egyetem által delegált tagok is. Még az sem derült ki, miért került a győri egyetemre eredetileg kinevezett Pápai Lajos ny. megyéspüspök helyére Sárai-Szabó Tamás Kelemen, a győri Szent Mór Bencés Perjelség perjele – az egyetlen egyházi tisztséget viselő személyként az összes kuratórium összes tagja közül.

A CEU esetéhez hasonlóan itt is fel lehetne vetni, vajon észszerű volt-e az SZFE szenátusának és vezetőinek a lemondása, nem kellett volna-e megvárniuk, amíg tevékenységüket ellehetetleníti a kuratórium, de valószínűleg az állt e döntés hátterében, hogy ha egyszer illegitimnek tartják a föléjük, de nélkülük kinevezett fenntartói testületet, akkor együttműködniük sem lehet velük. Vidnyánszkyék tovább élezték a helyzetet az augusztus 1-jén már kinevezett régi kancellár, Vonderviszt Lajos egy hónappal későbbi leváltásával és a kormányzati adminisztrációból az NKE kampuszigazgatói posztja alapján egyetemi háttérrel is bíró Szarka Gábor kinevezésével.**3** Fölösleges azt a kérdést elemezni, mi a különbség az NKE és az SZFE hallgatói között, amit Szarka mostanában sokszorosan megtapasztalhatott, de az ott szerzett gyakorlat aligha volt használható az itteni diákokkal szemben, amint azt a találkozóikról készült videók is bizonyították.

Ami az egyre fokozódó tiltásokat, bezárásokat, felfüggesztéseket illeti, a fenntartói testület valószínűleg nincs tisztában vele, hogy az egyetemi félév alatt végzett tanulmányok érvénytelenítése az EMMI háttérintézményei közé tartozó Oktatási Hivatal felelősségi körébe tartozik, amelynek éléről épp az elmúlt hetekben távozott békésebb tájakra, egy egyházi főiskola rektorának az eddigi elnök, Gloviczki Zoltán.**4** Persze fel lehet jelenteni őket, és akkor nem tudni, milyen eredmény születik, de én még emlékszem, hogy az OH-t hiába próbálták bevetni 2016-ban a CEU ellen, lényeges kifogást nem talált az egyetem működésében, és ezért volt szükség arra a törvénymódosításra, amelyet az EJEB most utasított el.

Könnyen előfordulhat, hogy a túlerőben lévő fenntartó a kormányoldal biztos támogatásával legyőzi az SZFE-t elfoglaló „háromszázakat”, de kérdés, hogy így nem egy másfajta pyrrhusi diadalt aratnak-e, aminek az árát később drágán fogják megfizetni.

Végül, még ha az SZFE átalakítása elsősorban nem gazdasági-pénzügyi okokból történt is, lássuk azt is világosan, miért kell sietni az alapítványok létrehozásával – és nem csupán az egyetemek, de a többi hasonlóan gyors ütemben kistafírozott szervezet esetében, beleértve még a szeged-csanádi püspök(ség)nek elajándékozott zánkai gyermektábort vagy az egyházi egyetemekre írt épületvagyonokat. Nem, nem azért, mintha a Fidesz félne, hogy elveszíti a következő választásokat. Attól viszont joggal tarthat, hogy nem lesz meg a kétharmaduk. Márpedig amikor állami vagyonról rendelkeznek és magán- vagy egyházi célokra adják át, akkor a parlamenti szavazáshoz mindig minősített többségre van szükség. Addig kell tehát kiszervezni közös vagyonunkat a megbízható kuratóriumokkal kidíszített alapítványokhoz, a Mathias Corvinus Collegium, a Batthyány Lajos Alapítvány vagy a frissen kreált kreált Polgári Művelődésért és Millenáris Alapítványok számára, amíg megvan az ehhez szükséges többség.**5** Kíváncsi vagyok, kik állnak még a sorban és mennyiért.

„Mindent visszaszerzünk”

Ezzel a címmel jelent meg Freund Tamásnak, az MTA pár hónapja megválasztott elnökének az interjúja a *Válasz*ban.**6** A helyzetértékelése többnyire pontos: hibának tartja a Természettudományi Múzeum Debrecenbe helyezését, kárhoztatja a napilapokban megjelenő áltudományos cikkeket, *„melyek tudósokat, sőt az egész MTA-t próbálják hitelteleníteni”,* az OTKA-eredmények megváltoztatásakor *„politikai beavatkozás történt”* és így tovább. És igaza van abban is, hogy az MTA korábbi kutatóhálózatával párhuzamos kormányzati intézményrendszert aligha tudnak létrehozni – csakhogy távolról sem arról van szó, hogy az egész KH-val akarnának versenyezni: elég nekik, ha a számukra „ideológiailag” veszélyes vagy ellenszenves intézeteket lehetetlenítik el, egy-egy a „magyarságot” vagy a rendszerváltás történetét kutató intézettel, esetleg a „V4+” (értsd: a hajdani K.u.K.) országoknak az Igazságügyi Minisztérium saját tudományos intézetében 6 milliárdból most induló közös jogtudományi programjával.**7** Már várom a gender-, illetve LMBTQ-témák visszaszorítására létrehozandó (nevezzük így: „családügyi”) kutatóintézetet, és még lennének ötleteim, de egyelőre ennél többet nem segítek.

Nekem abból a tényből, hogy *„nem kaptunk negatív visszajelzést se kormányoldalról, se az ellenzéktől”,* ugyan még nem következik, hogy *„jó irányba tart az Akadémia”*, mert ha pozitív reflexiók sem érkeztek, akkor még várnék az optimista konklúzióval. Különösen mert nemcsak a kormányfő nem fogadta, de még az ITM minisztere is elutasította a közös ebédet, mondván: *„Majd ebédelni is elmehetünk, de neki mint az MTA elnökének van egy csomó új feladata, nekem meg még egy csomó régi is; előbb végezzük el a munkát.”***8**

Ezek után érthető Freund jóval elegánsabb kijelentése: *„Palkovics miniszterrel (…) néhány alapvető dologban nem értünk egyet, így az is kérdéses, egyáltalán lehetséges-e bárminemű gyors javulás.”* Csak akkor az nem világos, mire alapozva állítja az MTA-elnök, hogy *„belátható közelségben van, hogy az OTKA és a Lendület is visszakerüljön az Akadémia alá”.* Mivel az OTKA-t a Palkovics alá tartozó hivatal kezeli, aligha lehet az ő hozzájárulása nélkül kiszervezni onnét. Ráadásul itt nem csak az évi sok milliárd forintnak az MTA rovatába helyezéséről van szó, hanem az egész hivatali apparátusnak az átzsilipeléséről, ami miatt több más párhuzamos feladat ellátatlan maradna.

Ami a Lendület-programot illeti, az hihető, hogy a pályázati elbírálás rendszere visszakerül az Akadémiához, de az egész program aligha. Amikor az Orbán Viktor által akkor még nagyra tartott és programjaiban anyagilag is támogatott Pálinkás József MTA-elnökként létrehozta a Lendület-rendszert, eleve úgy tervezte, hogy az ötéves pályázati időszak után bevált kutatócsoportokat véglegesíti, főként az akadémiai intézetekben. Az ezt szolgáló költségvetés pedig beépült az MTA rovataiba. Nem tudom

elképzelni, hogy a rendszer ugyanezekkel a feltételekkel ismét az MTA alatt legyen, hiszen akkor akadémiai pénzekből kellene az Eötvös-hálózat tagintézményeibe utalni a Lendület-csoportok bér- és dologi költségeit.

Persze ha valóban visszakerülne az egész kutatóhálózat, még ha csak névlegesen is, ahogy ezt Freund Tamás szeretné, akkor más lenne a helyzet a Lendületesekkel is. Ezzel megmenthetnék, azaz fenntarthatnák az intézetek korábbi MTA „márkanevét", de más közük nem lenne az MTA-hoz. Palkovics viszont nem ebben az irányban tervezi a jövőt: *„Az, hogy az ELKH nem függ az MTA-tól, garantálja, hogy a köztestület nem gyakorolhat hatást az intézethálózatra. Beigazolódott, hogy hiába vizionáltak nemzethalált, a tudományos szabadság megszűnését, létrejött egy, a kabinettől független kutatóintézet-hálózat."*

Az interjúk címét általában a lapszerkesztők adják: a címben foglaltakhoz képest várható siker még pyrrhusi győzelemnek sem mondható, de várjuk ki a végét. A már korábban is megjósolt munkajogi változás mindenesetre hamarosan megtörténik: szoros határidejű látszategyeztetések után, melyekből épp a reprezentatív szakszervezetet felejtették ki, már be is nyújtották a törvénymódosítást, amellyel a kutatóintézeti dolgozókat a közalkalmazottiból egyszerű munkaviszonyba helyezik át.

A keserű pirulát előre megédesítendő átlagosan 30 százalékos – több kategóriában differenciált – béremelést kaptak már az idén, beelőzve a felsőoktatási szférát, amely ugyanekkora béremeléshez két évre elosztva jut csak hozzá. Az indoklás persze álságos: egyrészt mert nem igaz, hogy a közalkalmazottak bérét nem lehet a minimum fölé emelni – csak legyen meg a bértömeg. Másrészt az sem igaz, hogy az alkalmatlanoktól nem lehet megválni, s erre a saját gyakorlatomból szívesen hozok példát is. Ugyanakkor tagadhatatlan, hogy a kutatói pályát rosszul szabályozza egy olyan törvény, mint a jelenlegi, amely gyakorlatilag kötelezően előírja a közalkalmazotti véglegesítést.

Másfelől a kutató szívesen vállalja, hogy a piaci bérnél valamivel kevesebbért, de teljes szabadságban dolgozzon, ha egyszer bizonyította a pályára való alkalmasságát, aminek világszerte megvannak a kritériumai. Nagy kár, hogy ez a vita nálunk soha nem zajlott le, s most simán átesünk a ló másik oldalára. Végül jegyezzük meg: az intézethálózat nemrég úgy kapott jelentős többletfinanszírozást, hogy változatlan szerkezetben és állománnyal, belső vagy külső minőségértékelés nélkül az eddigi rendben működött tovább, vagyis a korábbi akadémiai alárendeltséghez képest semmi nem változott magában a tevékenységében, illetve eredményeiben.

Akkor mire volt jó az egész?

*

„Áprilisban nagy valószínűséggel győzelmet hirdethetünk a járvány felett", mondta múlt pénteken a miniszterelnök,**9** aki mellől már eltűntek a tudósok. Pürrhosz meg, ha látná a napról napra emelkedő halálozási számokat, forogna a sírjában.

1 https://index.hu/belfold/2020/10/06/donath_anna_a_parttalan_sorosozas_valodi_kart_okozott_magyarorszagnak/

2 https://mandiner.hu/cikk/20201028_elviszem_a_balhet_a_kormanyban

3 https://24.hu/kozelet/2020/10/26/szarka-gabor-ezredes-szfe-kancellar-allami-allasok/

4 https://hang.hu/belfold/2020/09/11/tavozott-az-oktatasi-hivatal-vezetoje-gloviczki-zoltan/

5 https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/89a09265d3b5ae51444ec40f1047ae5634257e22/megtekintes

6 https://www.valaszonline.hu/2020/10/26/freund-tamas-mta-elnok-palkovics-kutatohalozat-otka/

7 https://www.napi.hu/magyar_gazdasag/jog-halozat-program-oktatas-v4.716478.html

8 https://mandiner.hu/cikk/20201028_elviszem_a_balhet_a_kormanyban

9 https://telex.hu/belfold/2020/10/30/orban-viktor-kossuth-radio-interju-miniszterelnok